

D/S Hestmanden som Norsk
krigsseilermuseum og del av Vest-
Agder-museet
- overordnet konsept

Innholdsfortegnelse

Innledning	3
Bakgrunn	4
Formål og ambisjon	5
Status pr. 31.12.2013	7
Fremtidig hjemmehavn, gjenstående teknisk tilrettelegging for formidling, samt etablering av utstillinger, aktivitet m.v.	9
Gjenstående tilrettelegging ombord for formidling	9
Tilrettelegging for Bredalsholmen som hjemmehavn.....	10
Etablering av utstillinger og publikumsfasiliteter	10
Budsjett og finansiering av gjenstående investeringer.....	11
Drift og vedlikehold av DS Hestmanden/Norsk krigsseilermuseum	12
Vedlikehold av skipet, teknisk drift.....	12
Drift av Norsk krigsseilermuseum, formidling og aktivitet (organisering)	12
Driftsbudsjett, teknisk drift, formidling m.v.	13
Videre behandling	14
Vedlegg	15
Formidlingsplan	16
Utstillinger og presentasjoner	16
Etablering av museum/formidlingstiltak.....	20
Formidlingsmessige løsninger:	20
_____ slutt _____.....	21

Innledning

Vest-Agder-museet og Stiftelsen Hestmanden, inngikk 2013 en intensjonsavtale om konsolidering av D/S Hestmanden som Norsk krigsseilermuseum, inn i Vest-Agder-museet. Sikkerhet for finansering av drift, samt gjenstående investeringsbehov knyttet til klargjøring av skipet for publikum, er en forutsetning fra VAMs side, for en konsolidering.

Det er ulike syn på om D/S Hestmanden skal settes i stand som seilende skip. Vest-Agder-museet har tatt til etterretning Vest-Agder fylkeskommune og Riksantikvarens konklusjon om at de anser skipet som ferdig restaurert pr. dags dato. Videre legger VAM til grunn enigheten mellom Vest-Agder fylkeskommune og Stiftelsen Hestmanden om at båten skal formidles flytende, men liggende ved kai i Kristiansand, uten egen fremdrift. Museet legger dog også til grunn at ingen inngripen i skipet knyttet til formidling el.l. skal gjøres slik at det hindrer en fremtidig endret ambisjon om D/S Hestmanden som seilende skip, kan realiseres. En slik ambisjon vil imidlertid stille andre krav til bemanning og vedlikeholdskostnader enn nedenstående oppsett.

Vest-Agder-museet og Stiftelsen Hestmanden har ambisjon om en ikrafttredelse av konsolideringen fra 1. januar 2015. Dette vil muliggjøre en full drift av Norsk krigsseilermuseum fra sommeren 2016.

Bakgrunn

Norsk Veteransklubb overtok som eier av D/S Hestmanden i 1979. D/S Hestmanden ble bygd og sjøsatt 23. september 1911 ved Laxevaag Maskin- og Jernstøperi i Bergen og overlevert rederiet Vesteraalens Dampskipsselskab 21. november samme år.

Gjennom mer enn 100 år har skipet gjennomlevd mangt, både som trofast sliter i norsk kystfraktestart, som aktør i flere hevings og bergingsprosjekter, og ikke minst som fraktemann gjennom to verdenskriger. De siste 50 årene har skipet enten ligget i opplag, eller vært under restaurering. Man kan med rette si at D/S Hestmanden er en verdig representant for norsk sjøfartshistorie.

"Hestmanden hundre år" er grundig beskrevet i boka ved samme navn, utgitt av Vest-Agder fylkeskommune i 2011. Det vises til denne for utfyllende historikk. Mange var delaktige i at D/S Hestmanden ble vedtatt restaurert som krigsseilernes minnesmerke = Norsk Krigsseilmuseum, men avgjørende var Stortingets enstemmige vedtak i 1995.

Restaureringen av D/S Hestmanden har vært, og er, et stort spleiselag mellom mange parter. Det er innen 2013 brukt cirka 110 mill. kr til restaurering av skipet med følgende bidragsytere:

- Startaksjonen i 1995 (Stortinget)		6,3 mill.kr
- Riksantikvaren		90 mill.kr
- Kulturdepartementet		6 mill.kr, + 6 mill. avsatt på fond
- Vest-Agder fylkeskommune	ca.	5 mill.kr
- Venneforening mv	ca.	2 mill.kr

I 2010 ble det bestemt av Riksantikvaren i samarbeid med Vest-Agder fylkeskommune at de anså D/S Hestmanden som ferdig restaurert når skipet kunne formidles liggende ved kai (uten fungerende egen maskin). Dersom skipet skal flyttes må det taues (som en lekter). Årsaken var store kostnadsoverskridelser i kalkylene for restaurering til seilende skip. Gjenstående kostnad for å restaurere til seilende skip var i 2010 kalkulert til cirka 30 mill. kr (tilrettelegging for publikum ikke medtatt). Dette betyr at D/S Hestmanden vil ha sin hjemmehavn i Kristiansand, men kan slepes til andre havner ved spesielle anledninger.

En restaurert D/S Hestmanden ble sjøsatt fra Bredalsholmen Dokk og Fartøyvernsenter 23. september 2011 og nydøpt 22. november 2011 med Kong Harald og 223 krigsseilere tilstede. Fylkeskonservator Frans-Arne Stylegar i Vest-Agder fylkeskommune gir i boka "Hestmanden 100 år" følgende utfordring i den forbindelse:

Og nå kommer neste fase. Hestmanden skal lastes med fortellinger om menneskene som på forskjellig vis har sine liv og skjebner knyttet til dette skipet og til norsk sjøfart i første halvdel av 1900-tallet. For Hestmandens del vil seilas gjennom to verdenskriger for alltid være en bærebjelke i historieformidlingen. Endelig får norske krigsseilere sitt monument over innsatsen på havet. Endelig kan det meldes "klart skip" for de neste hundre år.

Formål og ambisjon

I Stiftelsen Hestmandens formålsparagraf framgår det at Hestmanden skal:

- *være et minnesmerke over norske sjøfolks innsats under to verdenskriger*
- *bli et møtested for fredsarbeid og kulturutveksling*
- *dokumentere norsk skipsbygging, skipsfart og norske sjøfolks arbeidsforhold*
- *gi kunnskap om og opplevelse av vår maritime kulturarv*

Det legges til grunn at dette er hovedformålene knyttet til Hestmanden som kulturminne. Vi legger i tillegg til:

- *nasjonalt minnesmerke for krigsseilerne - museum for hele Norge*
- *heldig skip*

Minnesmerke over norske sjøfolks innsats under to verdenskriger

Hestmanden vil bli fylt med historier om og fra krigsseilere. Det vil bli innledet et samarbeid med Stiftelsen Arkivet i Kristiansand og andre institusjoner i Norge som sitter på mye kunnskap om krigen og krigsseilerne. 2.verdenskrig vil bli hovedtema ettersom initiativet til bevaring av Hestmanden følger av hendelsene under siste krig. Lykkes dette vil skipet bli fylt med bilder og fortellinger mm. om og av krigsseilerne.

Møtested for fredsarbeid og kulturutveksling

Utstillingene om krigsseilerne og den norske handelsflåten vil være utgangspunktet for Hestmanden som møtested for fredsarbeid og kulturutveksling. Det vil bli lagt opp til samarbeid med andre aktører som vil bidra i denne forbindelse.

Dokumentere norsk skipsbygging, skipsfart og norske sjøfolks arbeidsforhold

Hestmanden, restaurert etter antikvariske retningslinjer vil være et solid bidrag til dokumentasjonen om norsk skipsbygging, skipsfart og norske sjøfolks arbeidsforhold i begynnelsen av det 20.århundre. Skipet som gjenstand vil stå svakt om ikke emnet også gis plass i utstillingene. Maskinrommet og lugarer vil være en flott rammer om fortellingen om arbeidsforhold, både i krig og fred.

Det er ønskelig at boka "Hestmanden hundre år", utgitt av Vest-Agder fylkeskommune, er første bok/skrift i en serie, enten i regi av Vest-Agder museet eller andre.

Ta vare på og formidle den maritime kulturarven

Historien om å ta vare på Hestmanden er dokumentert og vil bli behørig formidlet i, eller i tilknytning til skipet. I tillegg vil restaureringen av Hestmanden kunne gi viktige innspill i forhold til utfordringer ved å ta vare på vår maritime kulturarv.

Vår maritime kulturarv vil ellers kunne oppleves gjennom alt som skal skje om bord, ute og inne, ved faste og temporære utstillinger om sjøfolk og sjøfart i krig og fred, skipet med alle dets funksjoner i maskin, bysse, lugarer, dekkfunksjoner og lasterigg.

Det er naturlig å søke samarbeid med Lindesnes Fyrmuseum som nasjonalt fyrmuseum, (som også har ansvar for "Gamle Oksø"), Fullriggeren "Sørlandet" og "Sjøkurs" (det gamle hurtigruteskipet "Ragnvald Jarl"). Det er opplagt mange fordeler forbundet med

at disse arbeider sammen om formidling av den maritime kulturarven. Vest-Agder fylkeskommune har tatt initiativ til dette, og Stiftelsen Hestmanden/Vest-Agder Museet vil bidra til å følge det opp.

"Hestmanden - Norsk Krigsseilermuseum" for hele Norge

Selv om Hestmanden konsolideres med Vest-Agder Museet skal det være et nasjonalt museum, med ambisjoner om internasjonale forbindelser/venner. Vi har her følgende strategier:

- Alle kystfylkene vil bli invitert med i en kontaktgruppe.
- Det vil bli lagt vekt på å kunne formidle historier fra hele landet.
- Driftsbudsjettet skal ta høyde for at de ansatte som arbeider med Norsk krigsseilermuseum skal kunne reise rundt i landet med foredrag og skoleopplegg.

Heldig skip (The Lucky Ship)

Mange har satt merkelappen «heldig skip» på D/S Hestmanden. Skipet overlevde to kriger og en lang forfallsperiode etterpå. Det ble omsider restaurert, og det framstår nå som en helt unik formidler av norsk maritim historie. Hensikten med å ha ordet heldig blant formålene er å stimulere mange til å være med på og komme på et "heldig skip" slik sjøfolkene måtte oppleve det under krigene. Det gir gode opplevelser og kan inspirere til en varierende formidling og kanskje bidra til å trekke sponsorer til det videre arbeidet.

Venner

D/S Hestmanden som Norsk krigsseilermuseum trenger venner - mange venner - alle typer venner - venner fra hele Norge - venner fra alle land. Derfor skal skipet være åpent og gjestfritt.

Foreningen "Hestmandens Venner" er den, i dag, viktigste samlingen av venner. Riksantikvaren uttaler at alle vellykkede fartøyvernprosjekter i Norge har aktive venner og at det offentliges rolle er å stimulere disse både med penger og anerkjennelse.

Bortsett fra ved starten av restaureringsarbeidene i 1995 har Hestmanden hatt få sponsorer. Styret i Stiftelsen D/S Hestmanden vil arbeide videre med opplegg for hvordan man kan få med seg sponsorer i det videre restaureringsarbeid om bord. Man er åpen for å bidra til å profilere mulige sponsorer om bord, dog innenfor faglige antikvariske rammer og i tråd med skipets formål.

Status pr. 31.12.2013

Stiftelsen Hestmanden eier skipet og ledes av et styre på 5 medlemmer. Stiftelsens hovedansvar er å ta vare på den kapitalen som skipet nå representerer og stå for videre restaurering. Stiftelsen har inngått avtaler med Hestmandens Venner om så vel fartøyansvarlig og daglig ledelse av stiftelsen for 2014. Dette betyr at stiftelsen har meget lave kostnader knyttet til løpende drift og ikke har langsiktige forpliktelser overfor ansatte.

Hestmandens Venner ble stiftet i 2012 og er nå en forening med 80 betalende medlemmer over hele Norge. Gjennom en aktiv facebook-side sprer venneforeningen informasjon om skipet i hele verden. Hestmandens Venner yter en meget stor innsats for å ta vare på og videreføre restaurering av Hestmanden. Venneforeningen og deres kompetanse vil være sentral i gjennomføringen av flere av de forslag som legges fram i det etterfølgende.

Kaiplass og hjemmehavn. Det har vært uklart hvor D/S Hestmanden skal ha kaiplass i Kristiansand. Vinteren 2013/2014 har skipet ligget ved kai i den gamle marinehavna Marvika. Sommeren 2013 lå skipet i Vesterhavna slik at det skulle være enkelt for publikum å komme om bord. På grunn av arbeider som skal gjøres om bord er skipet nå flyttet til Bredalsholmen. I utkast til politisk sak, som skal opp i bystyret og fylkestinget i løpet av april 2014, legges det nå opp til at Bredalsholmen blir fast hjemmehavn for D/S Hestmanden.

Kulturdepartementets krav om konsolidering med Vest-Agder museet.

Kulturdepartementet, som ansvarlig for statens tilskudd til museene i Norge, ønsker at D/S Hestmanden, som Norsk krigsseilmuseum, inngår som del av Vest-Agder-museet. Departementet avventer vedtak om dette før man utbetaler de 6 mill.kr som gjenstår av lovet bevilgning til klargjøring av D/S Hestmanden som Norsk krigsseilmuseum.

Riksantikvarens engasjement . Riksantikvaren skal godkjenne alle arbeider som utføres på Hestmanden slik at skipet i størst mulig grad restaureres etter originale tegninger og antikvariske prinsipper. Riksantikvaren påpeker viktigheten av frivillig engasjement i fartøyvernet og at det er viktig for det offentlige å stimulere dette både faglig og økonomisk. Kystkultur er også ett av de viktigste satsingsområder framover. I forordet i boka "Hestmanden 100 år" skriver Riksantikvaren blant annet:

Hestmanden er den siste i sitt slag, det eneste gjenværende skipet fra Nortraships flåte og dermed et av våre aller viktigste maritime kulturminner. Hestmanden har også stor symbolkraft som minnesmerke over krigsseilernes innsats under andre verdenskrig. Riksantikvaren bruker over 80 mill.kr på restaurering av Hestmanden. Et slikt løft klarer vi bare en gang. I så måte er også Hestmanden unik. Ikke noe annet fartøy har fått, eller kommer til å få, like mye penger. Likevel synes vi pengene er vel anvendt. Norge er våre krigsseilere en stor takk skyldig. Hestmanden vil stå som et monument over deres innsats. Norsk maritim historie og historien om de to verdenskrigene skal viderefremidles til stadig nye generasjoner, også her vil Hestmandens bidrag være ubetalelig.

Samarbeidet med Riksantikvaren har vært og er meget godt. Og det legges i planleggingen framover opp til at dette skal fortsette. Den kompetansen som Riksantikvaren besitter er helt avgjørende for videre restaurering av skipet og for at oppbygging av Norsk Krigsseilermuseum skal bli vellykket.

Vest-Agder fylkeskommune og Kristiansand kommune. At Hestmanden er plassert i Kristiansand skyldes at Norges eneste fartøyvernsenter for stålskip, Bredalsholmen Dokk og Fartøyvernsenter, ligger her. Vest-Agder fylkeskommune og Kristiansand kommune har siden oppstart av restaureringen i 1995 vært meget aktive. Fylkeskommunen har i hele perioden stilt gratis sekretær/faghjelp for Stiftelsen Hestmanden. Og pr. 2014 er langt på vei den regionale/lokale finansieringen på plass. Kristiansand Havn legger til rette for en god plassering av Hestmanden i byen ved spesielle anledninger. Havna har også egeninteresse av dette i og med at Hestmanden er et spennende besøksmål for blant annet cruiseturister, som det kommer stadig flere av til Kristiansand.

Vest-Agder-museet er et konsolidert museum av kulturhistoriske museer fra hele fylket. Museet sysselsetter rundt 45 ansatte med et bredt spekter av kompetanse. Museet gjennomført i 2012 en organisasjonsgjennomgang og i 2013 en påfølgende omorganisering. Til grunn for omorganiseringen lå bl.a. målet om en mer robust drift og å kunne åpne opp for nye konsolideringer, bl.a. Norsk krigsseilermuseum.

Status på restaureringen

D/S Hestmanden er restaurert skrogmessig slik at skipet kan ligge flytende ved kai, men det mangler en del restaurering innvendig for at den skal kunne framstå som et museumsskip åpent for publikum. Det kreves selvsagt daglig tilsyn og løpende vedlikehold for å opprettholde nåværende standard. Stiftelsen Hestmanden har startet formidlingen av skipet slik det nå er med ansatte guider om sommeren.

Status tilrettelegging for formidling

Det gjenstår noen vesentlige punkter i arbeidet med å tilrettelegge skipet for formidling. Dette er knyttet til brannsikring, trappeløp/publikumsflyt, toaletter, varme og ventilasjon, i tillegg til utstillinger og annen formidling.

Fremtidig hjemmehavn, gjenstående teknisk tilrettelegging for formidling, samt etablering av utstillinger, aktivitet m.v.

Siden sjøsettingen av Hestmanden i 2011, har det vært fremme mange forslag til plassering av Hestmanden i Kristiansand. Utgangspunktet har hele tida vært at Hestmanden skulle få sin plass i et maritimt miljø, med god tilgjengelighet for publikum. Flere plasseringer i Kristiansands trafikkhavn, Vesterhavna, er vurdert. Hovedutfordringen her er å unngå konflikter med den kommersielle havnetrafikken. D/S Hestmanden har ligget inne i havna om sommeren, men Kristiansand Havn har ikke kunnet tilby en fast helårs plassering.

Vest-Agder fylkeskommune og Kristiansand kommune har i politisk sak april 2014, foreslått å etablere hjemmehavn for D/S Hestmanden på Bredalsholmen. I forslaget inngår å etablere publikumsmottaket til Norsk Krigsseilmuseum på kaia i eksisterende bygg. Her vil det bli en mindre utstilling med orientering om D/S Hestmanden (skipets historie og restaureringsarbeidene), publikumstoalletter, billettsalg, i tillegg til fasiliteter knyttet til driften av skipet og lokaler for venneforeningen. Ved å legge disse funksjonene på kaia reduseres behovet for ombygging om bord i Hestmanden, noe som betyr at skipet kan bevares mer originalt. Dette vil også være kostnadsbesparende.

Gjenstående tilrettelegging ombord for formidling

Før skipet kan tas i bruk til formidling som Norsk krigsseilmuseum, gjenstår en del tilrettelegging knyttet til adkomst/publikumsflyt osv. Utgangspunktet er at man i størst mulig grad skal gjøre arbeider som enten tilbakefører skipet til originalen (1947) eller i minst mulig grad innebærer ikke-reversible inngrep. Det legges opp til følgende:

Tiltak	
Adkomst til skipet vil skje med leder/ heis fra kaia til værdekket. Om bord vil funksjonsfriske kunne komme overalt, mens det vil bli lagt til rette for universell utforming fra værdekket til hoveddekket, lasterom og maskinen. Dette vil skje via trapp/heis i lastelukene (vedlegg 2).	2 300 000
Restaurering av donkeykjelen legger til rette for strøm til generator, vinsjer, lys, steam og noe varme i skipet. Restaurering av donkeykjelen er i gang, og er på det nærmeste finansiert. Arbeidene utføres av Bredalsholmen Dokk og Fartøyvernsenter og Halvorsen Mek. Verksted i Flekkefjord (vedlegg 5).	1 300 000
Varme i museumsdelen av skipet må baseres på strøm fra land. Installasjoner om bord i form av ledninger, vifter og ovner.	1 500 000
Brannsikring og alarm om bord. Det legges opp til å benytte vann til apparater i tilfelle brann. Til dette kreves monterte røropplegg og slanger på mange steder om bord.	1 133 000
Elektriske anlegg gjennomgås og sikres.	450 000
Tilrettelegge for museum om bord, blant annet i lasterommene, tilsier at deler av garneringen mot skutesida må reetableres.	600 000
<i>Totalt</i>	<i>7 283 000</i>

Tilrettelegging for Bredalsholmen som hjemmehavn

Forslaget går ut på å legge D/S Hestmanden utenfor verftsområdet slik at åpningstider for D/S Hestmanden/Norsk krigsseilmuseum er uavhengig av verftet. Samtidig er det klart at et samarbeid med verftet vil kunne gi spennende opplevelser for besøkende, idet verftet som regel har andre vernede skip inne til restaurering. Det å bokstavelig talt kunne formidle Norges hittil største fartøyvernprosjekt i «skyggene av» kranene på et unikt teknisk industrielt kulturminne som Bredalsholmen, samt ha lyden fra verftet som en bakgrunnskulisje, vil gi formidlingen en ekstra dimensjon.

I planene ligger inne å sette i stand 2. etg. i et eksisterende bygg, samt lage et mindre enkelt tilbygg til dette. Bygget skal fungere som publikumsmottak med billettsalg, toaletter og en mindre utstilling.

Det andre tiltaket er opprydning og bedre tilrettelegging av kaiforholdene. Her er det tatt kontakt med Kristiansand Havn, som vil bidra med råd og kompetanse. Tilrettelegging ved eksisterende anlegg krever noen mindre arbeider knyttet til å få til en god adkomst til skipet mv.

Tiltak	
Istandsetting av bygg på land, nyetablering av toaletter, publikumsmottak (inkl. innredning), universell utforming (vedlegg 3 og 4).	2 844 000
Utbedring/istandsetting/opprydning kaiområde	500 000
<i>Totalt</i>	<i>3 344 000</i>

Etablering av utstillinger og publikumsfasiliteter

Det vises til vedlagte formidlingsplan når det gjelder detaljer om hva som skal formidles (vedlegg 1).

Det har vært arbeidet mye faglig med krigsseilerne og deres historie. Museet vil i sitt arbeid bygge på dette materialet. Ikke minst vil det være naturlig å søke samarbeid med Stiftelsen Arkivet, som driftet Hestmanden i 2010 og 2011.

Vest-Agder-museet ser det som sentralt å kunne videreutvikle D/S Hestmanden som Norsk krigsseilmuseum over tid. Dette er lagt til grunn i oppsatte driftsbudsjett. Museet ser det imidlertid som et sentralt prinsipp at dette skal være et nasjonalt museum for krigsseilerne – og et lenge etterlengtet minnesmerke. Ambisjonsnivået må gjenspeile dette. Det innebærer at noen basisutstillinger må være på plass, sammen med en del publikumsaktiviteter når Norsk krigsseilmuseum erklæres for åpnet.

Jf. ovenfor og vedlagte formidlingsplan, vil en introduksjon til D/S Hestmanden blir gitt på land, mens hoveddelen av formidlingen vil foregå om bord. Kontorer for fast- og prosjektansatte vil ligge på land.

Tiltak	
Utstillinger, publikumsmottak på land, kontorutstyr/maskiner mm	1 000 000
Utstillinger, aktivitet og annen formidling om bord	2 500 000
<i>Totalt</i>	<i>3 500 000</i>

Budsjett og finansiering av gjenstående investeringer

Budsjett

Tiltak	
Gjenstående tilrettelegging ombord for formidling	7 283 000
Tilrettelegging for Bredalsholmen som hjemmehavn	3 344 000
Etablering av utstillinger og publikumsfasiliteter	3 500 000
Marginer	700 000
Totalt	14 827 000

Finansiering

Allerede bevilget fra KUD (avsatt fond)	6 000 000
Stiftelsen UNI (brannsikring) – bevilget (se vedlegg 6)	1 033 000
Rest – omsøkt KUD gjennom ordningen for Nasjonale kulturbygg	7 794 000
Totalt	14 827 000

Vest-Agder-museet har med bakgrunn i ovenstående oppsett, søkt Kulturdepartementet om restfinansiering av gjenstående investeringsbehov, knyttet til klargjøring av D/S Hestmanden som Norsk krigsseilermuseum. Midlene er omsøkt gjennom ordningen med støtte til Nasjonale kulturbygg.

Drift og vedlikehold av DS Hestmanden/Norsk krigsseilermuseum

Vedlikehold av skipet, teknisk drift

Et stort skip som Hestmanden krever et løpende vedlikehold for at skipet ikke skal forfalle, med det resultat at store arbeider må gjøres om igjen. Et godt vedlikehold er god økonomi.

Det legges opp til følgende:

- Inngå vedlikeholdsavtale med Bredalsholmen Dokk og Fartøyvernssenter om årlig sjekk av stålarbeidene.
- Inngå vedlikeholdsavtale med Hardanger Fartøyvernssenter om årlig sjekk av trearbeidene.
- Årlig avsetning til løpende større vedlikehold.

Hestmanden er restaurert for 110 mill.kr. Verdien av skipet er selvsagt betydelig høyere. Med de arbeider som gjenstår for tilrettelegging som Norsk Krigsseilermuseum, er vi oppe i 120 mill.kr. Ca. 2 mill.kr i årlig vedlikehold utgjør 1,7 % av byggekostnadene, noe som er meget nøkternt.

Vest-Agder-museet har ikke i dag skipsteknisk kompetanse. Museet ser det imidlertid som nødvendig å rekruttere/knytte til seg denne kompetansen for å kunne drifte skipet på en forsvarlig måte. Denne vil ha ansvar for sikkerheten om bord, oppfølging av leverandører knyttet til vedlikeholdsoppdrag og bidra til et godt samarbeid med venneforeningen.

Drift av Norsk krigsseilermuseum, formidling og aktivitet (organisering)

Vest-Agder-museet gjennomført i 2012 en organisasjonsgjennomgang, men en påfølgende omorganisering i 2013. Bakgrunnen for dette arbeidet var bl.a. en fremtidig konsolidering med D/S Hestmanden/Norsk krigsseilermuseum. Den ny organisering tar høyde for innlemmelse av denne aktiviteten, samt at en konsolidering, forutsatt tilfredsstillende finansiering, vil styrke både det nye museet og VAM som organisasjon.

Etter omorganiseringen, er VAM inndelt i to regioner (øst og vest), samt en fagseksjon som arbeider på tvers. VAM har i sitt oppsett foreslått en grunnbemanning bestående av en besøksstedsansvarlig (100 %), en pedagog/formidler (100 %) og en skipsteknisk ansvarlig (50 %). Disse organiseres under region øst. Det er videre tatt høyde for ressurser til faglig arbeid knyttet til utstillinger/formidlingsopplegg, vaktmesterfunksjoner, renhold m.v. disse vil dels være knyttet til Norsk krigsseilermuseum/region øst direkte, dels inngå som en samlet pool av kompetanse i fagseksjonen, som da også vil arbeide med Norsk krigsseilermuseum på samme måte som de andre besøksmålene i museet.

VAM anser det som viktig at særlig besøksstedsansvarlige har erfaring og kompetanse innen maritim historie, gjerne også med erfaring fra andre fartøyvernprosjekter. «Fartøyansvarlig» må ha skipsteknisk kompetanse. Om dette skal være en fast ansatt person i VAM, eller innleid kompetanse fra et annet museum/kompetanseinstitusjon må vurderes nærmere når finansiering foreligger. Et samarbeid med Kystverksmusea, som arbeider for å overta ansvaret for «Gamle Oksø» kan være en mulighet. Sentralt for

museet er å ha en ressurs knyttet til museet med den rette kompetansen og som reelt vil kunne følge opp og kontrollere bl.a. leverandører på vedlikehold.

Norsk krigsseilmuseum er et nasjonalt minnesmerke over de norske krigsseilerne. Til tross for at skipet ikke kan seile fra havn til havn, men vil ha sin tilhørighet i Kristiansand, ønsker VAM å vektlegge det nasjonale aspektet. Temaene som tas opp i utstillinger og annen formidling skal ha et nasjonalt fokus, samtidig som det også legges opp til at formidlere skal kunne reise til andre steder i landet og gjennomføre formidlingsopplegg/foredrag/mv. der. Dette på samme måte som f.eks. Rockheim i Trondheim eller andre museer med en nasjonal funksjon. Lokalt i Kristiansand, legges til grunn helårlig drift, med fokus på skoletilbud høst, vinter og vår, mens ordinære turister vil ha fokus i sommersesongen.

VAM vil legge vekt på at Norsk krigsseilmuseum skal ha ressurser til å være oppdatert og interessant, også for dem som besøker museet flere ganger. Det er derfor viktig med ressurser til å knytte til seg kompetanse som gjør dette mulig, enten fast eller gjennom prosjekt.

Museet er videre opptatt av at Norsk krigsseilmuseum skal bli styrket gjennom en konsolidering med VAM, samt at dette innebærer den mest rasjonelle driften. Samtidig er museet opptatt av at en innlemmelse av Norsk krigsseilmuseum også skal bidra til en styrking av VAMs samlede kompetanse innen maritim historie og historiefremføring.

Formelt vil VAM inngå en ordinær konsolideringsavtale med Stiftelsen Hestmanden om overtakelse av drift og formidling av D/S Hestmanden som Norsk krigsseilmuseum. Parallelt med dette, vil det bli inngått en samarbeidsavtale mellom Hestmandens venner og Vest-Agder-museet knyttet til deres arbeid og viktige innsats for båten.

Driftsbudsjett, teknisk drift, formidling m.v.

Budsjett

Lønn fast ansatte, sommervikarer og innleid kompetanse	3 500 000
Lokalkostnader (renovasjon, strøm, havneleie, offentlig avgifter)	730 000
Teknisk vedlikehold skip	2 000 000
Annen drift (it, arbeidsklær, vakthold/alarm/sikring)	450 000
Formidling (utvikling utstillinger, aktivitet, skoletilbud, reise)	700 000
Markedsføring	100 000
Forsikring	300 000
Innkjøp videresalg	100 000
Drift av Stiftelsen Hestmanden (regnskap, revisjon m.v.)	100 000
Annet (inkl. uforutsett)	320 000
Totalt	8 300 000

Finansiering

Omsøk Kulturdepartementet som varig økning i driftstilskuddet til Vest-Agder-museet	6 400 000
Bevilget fra Vest-Agder fylkeskommune	800 000
Omsøkt fra Kristiansand kommune (pt. bevilget kr 450 000)	800 000

Egeninntjening	300 000
Totalt	8 300 000

Finansieringsmodellen har vært drøftet med Kristiansand kommune og Vest-Agder fylkeskommune. Det legges til grunn at Norsk krigsseilmuseum er et nasjonalt prosjekt, initiert av Stortinget i 1995. Lokalt/regionalt anser man at finansieringsmodellen bør gjenspeile dette og at det derfor legges en 80/20 deling til grunn.

Videre behandling

Stiftelsen Hestmanden beholder driftsansvar for D/S Hestmanden inntil avklaringene fra Staten/Kulturdepartementet foreligger. Vi håper at dette foreligger allerede i løpet av første halvår og senest i forbindelse med statsbudsjettet for 2015. Avhengig av når finansiering er på plass, vil VAM kunne rekruttere grunnbemanningen, slik at etableringen av Norsk krigsseilmuseum kan realiseres. Målet er som nevnt en ikrafttredelse av konsolideringen pr. 1. januar 2015. I den forbindelse vil det bli inngått en konkret ansvarsavtale mellom Stiftelsen Hestmanden som eier av D/S Hestmanden og Vest-Agder Museet som driftsansvarlig for Hestmanden – Norsk Krigsseilmuseum.

Stiftelsen Hestmanden og Vest-Agder-museet ønsker også å foreslå at det legges frem en sak for Stortinget som oppsummering og avslutning av arbeidet med å etablere Norsk krigsseilmuseum. Dette som en oppfølging, og med referanse til, Stortingets startbevilgning i 1995.

Vedlegg

1. Vedlegg 1. Formidlingsplan (nedenfor i dette dokumentet)
2. Vedlegg 2. Tekniske løsninger for adkomst mv. Nina Stokset Nilsen
3. Vedlegg 3. Utredning istandsetting bygg for på Bredalsholmen som publikumsmottak. Kruse Smith.
4. Vedlegg 4. Utredning tilbygg for toalettfasiliteter og publikumsmottak. FAVEO.
5. Vedlegg 5. Beregning av energibruk. Multiconsult.
6. Vedlegg 6. Tilsagnsbrev Stiftelsen UNI

Formidlingsplan

Utstillinger og presentasjoner

Valg av temaer, vinklinger og presentasjonsformer for kommende utstillinger er vanskelig å angi i detalj før skipet er tatt i bruk som museumsskip og koordinerende krefter og nødvendig kompetanse er på plass. Imidlertid kan en peke på de planer som Vest-Agder-museet ønsker å jobbe videre med for utstillings- og annen formidling knyttet til D/S Hestmanden/Norsk krigsseilmuseum.

Et spesielt kjennetegn for utstillingene om bord er at rammene, selve det restaurerte skipet, vil danne en tydelig bakgrunn for fortellingene og bidra til opplevelsen på en tydelig og relevant måte. Her skal fortelles historier om skip og skipsfart, om bord i et skip med en spennende historie... Under formgivning av utstillingene må dette vektlegges og benyttes bevisst - de tilrettelagte utstillingene skal fremstå som den nye last om bord. Det er ikke intensjonen at all tilgjengelig informasjon eller temaer skal presenteres i utstillings form, men snarere at utstillingene skal virke som en visuell opplevelse som kan motivere publikum til å søke ytterligere kunnskap, gjennom litteratur, internett, film- og bildevisninger. Utvelgelse av temaer som skal presenteres og visualiseres og valg av formidlingsform blir derfor en stor utfordring i planleggingsarbeidet. Det er også viktig at utstillingene ikke gjør at de følelsene skipet kan formidle forsvinner. Det er sentralt at publikum etter en tur om bord sitter igjen med en liten følelse av hva krigsseilerne opplevde under de mange turene på havet.

Innhold i museumsskipet

I Stiftelsen Hestmandens formålsparagraf pekes det på fire overordnede emner for de utstillingene, de arrangementene og den forskningen som skal drives innenfor Hestmanden som institusjon/ ramme. Hestmanden skal:

- være et minnesmerke over norske sjøfolks innsats under de to verdenskriger
- bli et møtested for fredsarbeid og kulturutveksling
- dokumentere norsk skipsbygging, skipsfart og norske sjøfolks arbeidsforhold i første halvdel av det 20. århundre
- gi kunnskap om og opplevelse av vår maritime kulturarv

Disse fire punkter angir retningslinjer for formidlingsarbeidet. Vest-Agder-museet velger å presentere disse hovedpunktene på følgende måte:

Minnesmerke over norske sjøfolks innsats under de to verdenskriger

Stiftelsen Hestmandens initiativ til restaurering, og Stortingets vedtak i 1995 om statlig bevilgning til Hestmanden, peker særlig på Hestmanden som minnesmerke over krigsseilernes innsats under de to verdenskriger. Vi finner det imidlertid riktig å prioritere fortellingene om 2. verdenskrig i utstillingene, ettersom initiativet til bevaring av Hestmanden følger av hendelsene under siste krig. Hestmandens fart og rolle under 1. verdenskrig vil likevel få plass, men da sammen med skipets øvrige historie. Temaet vil i tillegg kunne presenteres gjennom andre medier. Historiene om krigsseilernes innsats og Hestmanden i krig vil være den sentrale formidlingen om bord. Utstilling rundt temaet plasseres på akterste del av hoveddekket, i lasterom 1 og i akterskipets lugarer.

Møtested for fredsarbeid og kulturutveksling

Utstillingen om krigsseilerne og den norske handelsflåten under 2. verdenskrig vil være utgangspunktet for eierstiftelsenes andre hovedpunkt ved formidlingsarbeidet; å gjøre Hestmanden til et møtested for fredsarbeid og kulturutveksling. De faste utstillingene vil da utgjøre rammene, mens foredrag, sceneutøvelse, film og temporære utstillinger blir kanaler for videre fredsarbeid og kulturutveksling. Forreste lasterom er tiltenkt funksjon som allrom, medierom, rom for sceneutøvelse og temporære utstillinger.

Dokumentere norsk skipsbygging, skipsfart og norske sjøfolks arbeidsforhold i første halvdel av det 20. århundre

Hestmanden, restaurert etter antikvariske retningslinjer vil være et solid bidrag til dokumentasjonen om norsk skipsbygging, skipsfart og norske sjøfolks arbeidsforhold i begynnelsen av det 20. århundre. Tidsepoken angitt i det tredje hovedpunktet er også valgt fordi det var i denne perioden Hestmanden var i regulær drift. Men skipet som gjenstand vil stå svakt om ikke emnet også gis plass i utstillingene. Maskinrommet og lugarer i forskipet (ennå ikke gjenoppbygget) vil være en glimrende ramme om fortellingen om arbeidsforhold, både i krig og fred.

D/S Hestmandens historie, inkludert den lange prosessen knyttet til restaureringsarbeidet formidles på land, slik at det danner et bakteppe for de besøkende, før de går om bord. Restaureringen av Hestmanden vil i tillegg kunne gi viktige innspill i forhold til utfordringer ved å ta vare på vår maritime kulturarv.

Å ta vare på vår maritime kulturarv ...

Vår maritime kulturarv vil kunne oppleves gjennom alt som skal skje om bord, ute og inne, ved faste og temporære utstillinger om sjøfolk og sjøfart i krig og fred, skipet med alle dets funksjoner i maskin, bysse, lugarer, dekkfunksjoner og lasterigg.

Krigen på havet, 1939 - 1945

Lugarområdet akterut på hoveddekk planlegges med utstilling/fortellinger om krigsseilernes opplevelser av livet til sjøs, basert på litteratur og innsamlet intervjumateriale.

Området står for tiden uten lugarinnredning, pga. manglende økonomi i restaureringsperioden, men vil likevel kunne benyttes som arena for denne del av historien. Når lugarene en gang i fremtiden skal helt eller delvis reetableres, må disse utstillingene omdefineres.

Generelt om handelsflåten i krig

Fortellingene om krigen på havet starter på hoveddekk i skipets styrbord side, går akterover, fortsetter rundt hekken og forover på babord side. Gjennom aktre luke på hoveddekk vil trapp føre ned til aktre lasterom, hvor utstillingen fortsetter. Arealer på bro- og båtdekk vil også kunne gi et godt supplement til denne historien.

I utstillingens åpningsområde på styrbord side, vil vi fokusere på et overblikk over krigen; handelsflåtens betydning, etablering Nortraship rederiet, styrkeforholdet mellom partene, krigens omfang i de ulike havområdene, krigen om Atlanterhavet.

Opplevelse, mer enn kunnskap

I hekken på hoveddekk, som tidligere rommet messa men nå er uinnredet, kan det etableres et filmrom for film om krigsseilerne og seilas i krig. Ubåter som forfulgte handelsskipene ble ofte liggende i skipets kjølvann. Torpedoene kom som skummende striper i vannet mot skipet. Det ovale hekkpartiet egner seg for filmfremvisning i bredformat (halvbue), og hekken er et utmerket sted for visningen. Gjennom lyd og bilde ønsker vi å gi publikum en følelsesmessig opplevelse av stemningen om bord i et skip utsatt for stor fare.

De små fortellingene

På babord side i akterskipet, frem mot aktre luke hvor trapp fører ned til tanktoppen, fortelles krigsseileres historier. Disse vises primært som personlige fortellinger om spesielle hendelser eller et forløp gjennom krigen, eventuelt som livsløpshistorier. Noen eksempler: Knut Nyttun førte dagbok gjennom hele krigen. Hans historie er nylig utgitt i bokform av Jon Michelet. Et utdrag av dagboknotatene, kanskje som lyd kan inngå som del i en utstilling om ham. Ingvald Wahls historie er grundig dokumentert gjennom intervjumateriale på film (Sjøfartsfilm AS) og litterær omtale (Jon Michelet). Han er en god forteller, og filmmateriale vil kunne bære hoveddelen i en utstilling. Av mer lokalt tilgjengelig materiale kan nevnes historien til Ivar Myklebust som museet har eget filmintervju med, også han har gode fortellinger på film. Minimum én av de resterende historiene bør omhandle en krigsseiler som ikke overlevde. Utstillingen om den kvinnelige telegrafist Fern Sunde, som allerede har vært vist om bord kan settes opp i området, alternativt kunne den vært vist i radiorommet.

Ulike emner og spesielle fortellinger

Aktre lasterom på tanktoppen utgjør et relativt åpent areal med stor høyde, og publikum vil måtte bevege seg ned gjennom rommet. Det gir derfor spennende muligheter i forhold til form og størrelse på utstillingselementene. Fra aktre lasterom er en nyetablert adkomst til maskinrommet, som i seg selv er godt egnet for å formidle krigsseilas. Mulige tema for lasterommet, i uprioritert rekkefølge:

- ✓ Konvoiene, omfang og faste strekninger. Konvoiens ferd over et havområde bør kunne få en audiovisuell visning. Emnet bør få et eget rom i rommet.
- ✓ Nortraship som organisasjon. Alternativene, hva gjorde andre nasjoner?
- ✓ Nortrashipsfondet, opprettelse, røtter til "kølafondet" under 1. verdenskrig, hvor stort, hvilke oppfatninger om utbetaling ble lagt til grunn.
- ✓ Etterkrigstidens behandling av krigsseilere. Bilder av de mangfoldige liv krigsseilere levde etter krigen. Kampen om Nortrashipsfondet. Krigsseilersyndrom, alkohol, utstøtelse.
- ✓ Krigsseilernes familier/ etterlattepensjon
- ✓ Skip i arrest i nøytrale havner. Kvarstadskipene, Skip i afrikanske (franske) havner.
- ✓ Krigsseilere i japansk og tysk fangenskap. Behandling, sult, død, tilbakevending til USA – Norge.
- ✓ Tråder tilbake til- og sammenlikninger med 1. verdenskrig
- ✓ Spesielle episoder. Noen hendelser er verdt en særskilt behandling, enten fordi de utgjør en særlig viktig historie eller fordi de er godt dokumentert og lett lar seg formidle. Forliset av Moldanger dekker nok begge kravene. Det var

et forlis som fikk konsekvenser for sikkerhet, og det finnes materiale som kan belyse det fra ulike sider.

- ✓ En sjømanns verdi (målt i kalkulasjoner fra Nortraships ledelse, redningsutstyr i livbåter, behandling av fysisk og psykisk skadde, med mer).
- ✓ Krigen før krigen. Før 9. april da Norge kom med i 2.verdenskrig omkom nær 400 sjøfolk.
- ✓ Flukten over Nordsjøen. Mange nordmenn, også sjøfolk flyktet sjøveien i skøyter og sjekter for å slippe unna det okkuperte Norge. Mange av dem for å gjøre en innsats blant annet til sjøs. Sjekta "Alfred Clifton" ble brukt til en slik flukt og kan utstilles om bord. Søren Brandsnes flukthistorie vil være en ener i en slik sammenheng. Det er foretatt flere filmintervjuer.

Hestmanden under 2. verdenskrig

Lugarene på båtdekk, styrehuset, bestikken og radiatorom kan formidles slik de fremstår, altså som de få ferdig restaurerte rommene om bord. Rommene er imidlertid også egnet for formidling av annen historie, fortrinnsvis innenfor en ramme slik at den ikke blir for dominerende i forhold til lugarenes autentiske uttrykk.

Formidling av Hestmandens fart under 2. verdenskrig og de krigshistoriske emner denne farten berører, vil kunne få en god presentasjon i dette området. Bro- og båtdekk vil være en naturlig plass for mange av de dokumenter som kan vise Hestmandens seilaser under krigen, sjøkart, "loggbøker", havnebeskrivelser, notater om besetning og hendelser, med mer. Salongen på båtdekket er også en naturlig plass å benytte som hvilesone. I salonggruppa vil besøkende kunne få ro til en mer stillferdig tilrettelagt formidling. Kanskje det er tilstrekkelig at "dokumenter" ligger tilgjengelig på bordet, kanskje historien kan utfylles av en fortellerstemme i rommet, eller ulike former for digital formidling. Radiorommet vil etter de foreliggende planene ikke bli innredet. Rommet kan tas i bruk til utstilling - aktuelle tema:

- ✓ Hestmandens seilas mellom Svalbard og Nord-Norge som ender med evakuering. Seilasen kan brukes som innfallsport til å fortelle om kampen om Nord-Norge etter den tyske invasjonen 9. april, likedan om evakueringen av den norske handelsflåten.
- ✓ Hestmandens fart på Englands kyst. Innfallsport til fortellinger om bombing av havnebyer, og krigshandlinger langs kysten.
- ✓ Hestmandens ankomst til Oslo etter krigen. Alle om bord ble sagt opp. Den spesielle hendelsen sier også noe om en generell trend ved krigsseilernes tilbakevending etter frigjøringen.

Nord Norge, april 1940 til juni 1940

Hestmanden var i Harstad 9. april. Nord-Norge, bortsett fra Narvik-området ble lite berørt av okkupasjonen i første omgang. Fartøyene ble rekvirert og brukt til oppdrag for den norske regjeringen. Situasjonen i Nord Norge kan formidles i styrehuset gjennom Hestmandens oppdrag. Et kart kan vise seilasene og lasten. Ellers kan følgende historier fortelles:

- ✓ April til 13. mai: Forflytting av norske styrker i Nord Norge som nøytralitetsvakt i forbindelse med krigen i Finland. Turer fra Kirkenes og Alta til Sør-Troms.

- ✓ Fra 13. mai til 5. juni; løst fra militær rekvisisjon. To turer til Svalbard med forsyninger til- og kull tilbake. Mål for regjeringen er å holde Nord-Norge unna tysk okkupasjon.
- ✓ 5 juni (3 juni) Evakuering og ferden over til Torshavn. Et kart kan vise samling i havn, fluktrute og forlis til de involverte skipene. Bilder av de involverte skip kan være tilgjengelig. En "loggbok" kan fortelle om hendelsene.

Kysten av Storbritannia 1940 - 1945

Kystfarten på Storbritannia formidles i bestikk og radiatorom, forutsatt at radiatorommet fortsatt blir stående u-innredet. Radiorommet benyttes da til en generell fremstilling om farene i havn og under seilas, øst- og vestkyst, norsk deltakelse og norske tap. Hestmandens fart formidles i bestikken og detaljeres i kartsuffer.

Hjemreise og hjemkomst 1945.

Samtlige om bord ble oppsagt ved ankomst Oslo. En ubarmhjertig historie som godt kan formidles i lugarer hvor det er "rom" for stille refleksjon. Historien kan derfor passe for kapteinsalong og lugarer på båtdekk. Salongen, et sted man kan sitte ned; Hestmandens retur til Norge presenteres, kanskje bare via et album eller "loggbok" liggende på bordet, eventuelt ved ei lydfil i rommet. Det er også anledning til å presentere tre fra besetningen som fulgte skipet hjem og fikk sin oppsigelse ved ankomst i hver sin lugar. Et bilde, en tekst, ei mønstringsbok, en "logg" og eventuelt ei lydfil.

Etablering av museum/formidlingstiltak

D/S Hestmanden er allerede synlig i havnebildet, med *Åpent skip* noen timer hver dag i sommermånedene, samt konserter og forestillinger. (I vintermånedene ligger Hestmanden i opplag på Bredalsholmen Dokk og Fartøyvernsenter, da forholdene ved kai i havna ikke er de beste vinterstid). Besøkende tilbys omvisning om bord, med fortellinger om D/S Hestmandens historie.

Stiftelsen Hestmanden har satt opp enkle plansjeutstillinger om bord, men i hovedsak fremstår skipet som uinnredet – adkomst til lasterom er bl.a. etablert med stillasmateriell. Nødvendige tekniske tiltak er beskrevet bl.a. av arkitekt Nina Stokset Nilsen.

Formidlingsmessige løsninger:

Om originalgjenstanden Hestmanden:

Vanligvis er museenes store fortrinn at de kan vise frem, visualisere og problematisere historiske hendelser og sammenhenger ved en utstrakt bruk og presentasjon av originale gjenstander og arkivalia. I tilfellet Hestmanden forholder dette seg annerledes, da tilfanget av originale gjenstander er lite, samtidig som selve skipet er den viktigste og dominerende «originale gjenstanden». Det er imidlertid nødvendig å holde noe distanse til begrepet originalitet, for Hestmanden er slik den fremstår i dag, ikke et skip som ser ut som da den seilte i 2 verdenskrig, men er et restaurert skip hvor en i restaureringsprosessen har måtte inngå mange kompromisser av økonomisk, teknisk og ideologisk art. Frakteskipet Hestmanden seilte utvilsomt i både 1. og 2. verdenskrig, men er i 2013 bevart i sin form fra etter siste ombygging i 1947, hvor den også fikk oljefyring i stedet for den opprinnelige kullfyring – og ny innredning i store deler av akterskipet, fargen er Nortraships grå, noe som 1947-utgaven aldri har hatt.

Hestmanden har samme turbulente historie i seg som langt de fleste gamle fartøyer - de har gjennomgått så mange endringer gjennom tiden at det kan være vanskelig å holde fast på begrepet *originalgjenstand*. Dette skisma har en vært klar over i hele restaureringsperioden, og det har vært tilstrebet på best mulig måte å gjenskape så *mye som mulig* av originalt materiale og ellers velge tidstypiske løsninger hvor annet ikke var mulig (1947-utgaven). «Hestmandenprosjektet» har hele tiden hatt som overordnet mål å gjenskape skipet som et sterkt **symbol** og en **arena** for fremtidige fortellinger og slik vil den også kunne fungere på ypperlig måte i fremtiden.

Gjenstander som kan benyttes i utstillinger om krigens seilas og krigsseilernes historie vil for en stor del måtte hentes inn fra andre kilder, samlinger eller privatpersoner og vil være å betrakte som historiske rekvisitter i høyere grad enn vanlig med museumsutstillinger. Samtidig er det et godt tilfang av fotos, skriftlig og filmisk materiale som vil kunne danne basis for spennende fortellinger om bord.

_____ slutt _____